

VÁROSTÖRTÉNETI KUTATÁSOK A JÁSZBERÉNYI CAMPUSON

SEBŐK BALÁZS, PHD

Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campus
Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, Társadalomelméleti Tanszék

Absztrakt: A Jászberényi Campus egykori és jelenlegi oktatóinak kutatási témái között találhatjuk a várostörténeti kutatásokat is. Több mint fél évszázaddal ezelőtt, az 1970-ben kiadott *„Jászberény története a felszabadulástól napjainkig”* című kötet megírásában oroslánrészt vállalt a Jászberényi Tanítóképző nyugalmazott főigazgatója, Nagy József. 2014 és 2017 között jelent meg Jászberény város történetének háromkötetes munkája, amelynek munkálataiban több oktatónk is részt vett. A trilógia nyelvi lektorálásában szerepet vállalt Nagy József is. Az első kötetben, amely a *„Jászberény története a kezdetektől a reformkorig”* (2014) címet kapta, Wirth Lajos nyugalmazott oktatónk szerzőként (*„A gimnázium első tudós tanárai”*), míg Sebők Balázs főiskolai docens szerkesztőként működött közre. A második kötetben (2015) – amely a reformkortól a harmincas évekig terjedő időszakot tárgyalja – *Sebők Balázs* két fejezetet jegyez, amelyek *„Az első világháború és a város”*, valamint *„Az 1918-19. évi forradalmak”* címet kapták. Ebben a kötetben Wirth Lajos szerkesztőként dolgozott. A harmadik (2017) – és egyben legterjedelmesebb – kötet a harmincas évektől az ezredfordulóig terjedő időszakot öleli fel. Ebben Molnár Marietta főiskolai tanár írta *„Az oktatásügy hat évtizede”* című tanulmányt, míg Sebők Balázs ismét két fejezetet jegyzett. Az egyik a szocialista iparról, a másik pedig a szocialista társadalomról szól. A várostörténeti kutatások a közeljövőben is folytatódnak a Jászberényi Campuson.

Kulcsszavak: várostörténeti kutatás, Jászberény, Jászberényi Campus

Bevezetés

Fennállása során a Jászberényi Campus több oktatója is részt vett a Jászberény város történetének kutatását célzó szakmai munkában, hozzájárulva ezzel a város történetének mélyebb megismeréséhez. Most az utóbbi öt évtized ilyen jellegű kutatásaiba próbálunk bepillantást nyerni. 1970-ben jelent meg a *„Jászberény története a felszabadulástól*

napjainkig” című kötet, amelyet a Nagy József – Tóth János szerzőpáros jegyzett. A szerzők közül Nagy József évtizedekig a Jászberényi Főiskola magyar–történelem szakos oktatója volt, egyben pályafutása végén a főigazgatói posztot is betöltötte. Noha Nagy József elsősorban pedagógiai kutatásai kapcsán tett szert országos hírnévre, a fenti kötet révén bekapcsolódott Jászberény város történetének feltárásába is, ami viszonylag rövid időszakot ölel fel, hiszen 1944/45-től 1970-ig tárgyalja Jászberény történetét. Mégis úttörő munkának számított, hiszen a város II. világháború utáni történetét bemutató könyv egészen addig nem látott napvilágot. A munka a korabeli Városi Tanács hathatós támogatásával valósult meg a Jász Múzeum akkori igazgatójának, Tóth Jánosnak a közreműködésével. A kötet előzményeiként a *Jászsági Füzetek* korábbi számait nevezhetjük meg. A teljes, 302 oldal terjedelmű könyv munkálatai körülbelül 2/3-1/3 arányban oszlottak meg a szerzők között, amelyből Nagy József jegyzete a nagyobbik részt. A munka alapanyagát a korabeli sajtó és a levéltári anyag képezte. Mivel a szocialista korszakban még igen zártak voltak a levéltárak, – főként a vonatkozó párt- és tanácsi iratok tekintetében –, ezért a kötet szerzői és a Városi Tanács igyekeztek olyan lektorokról gondoskodni, akik segítségével mégis kutathatóvá válhattak a zárt levéltári anyagok. Ezeket a lektorokat sikerült is megtalálni Geccsényi Lajos és Győri Tibor személyében, akik pozíciójukból adódóan hozzáférhetővé tették a fontos információforrásokat, és a szerzők előtt részben megnyílhatott az MSZMP Szolnok megyei pártarchívuma is. A fotóanyagot Tóth János és a Jász Múzeum óriási gyűjteményéből fedezték. A korabeli viszonyokat ismerve kissé meglepő, hogy cenzúra nem volt, a lektorok nem „kötekedtek”, cserébe viszont a szerzők inkább csak a tények pusztá tálalására vállalkoztak, mellőzték a vélemények leírását (Sebők, 2017c).

A Jászberény története könyvtrilógia

Több mint négy évtized elteltével a Jászberényi Campus oktatói egy még nagyobb szabású várostörténeti kutatás munkálataiba kapcsolódhattak be. Az 1993 óta megjelenő Jászsági Évkönyv alapjain megkezdődött a Jászberény város teljes történetét feldolgozó kutatás, ami 2014 és 2017 között három kötetben, összesen 1784 oldalon látott napvilágot. A vállalkozás anyagi fedezetét Jászberény Város Önkormányzata biztosította. A rendszerváltás óta már nyitottak voltak a levéltárak, amit a szerzők jó része ki is használt. A négyéves kutatás és munka során 39 szerző írt tanulmányt az egyes történeti korokhoz kapcsolódóan, közülük ketten az Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campusának aktív oktatói. Néhányan részt vállaltak a munkában az intézmény korábbi, ekkor már nyugállományú oktatói közül is. Mások a szerkesztésben közreműködtek, míg

Nagy József a kötetek nyelvi lektorálásában segédkezett. Az I. kötet a *„Jászberény története a kezdetektől a reformkorig”* (2014), a II. kötet a *„Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig”* (2015), a III. kötet pedig a *„Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig”* (2017) címet kapta. A Jászberényi Campus aktív oktatói közül Molnár Marietta pedagógia–orosz–angol szakos főiskolai tanár a III. kötetben egy 48 oldal terjedelmű írást jegyzett, amely *„Az oktatásügy hat évtizede”* címmel olvasható. Sebők Balázs történelem–szociológia–földrajz szakos főiskolai docens pedig a II. és a III. kötetbe írt két-két tanulmányt, összesen 188 oldalon. A II. kötetben *„Az első világháború és a város”*, illetve *„Az 1918-19. évi forradalmak”*, a III. kötetben pedig *„Jászberény és a szocialista ipar évtizedei”*, valamint *„A város társadalmá a szocializmusban”* című tanulmányokat publikálta. A Jászberényi Campus oktatói tehát folytatták a hagyományt, és továbbra is szerepet vállaltak a város történelmének feltárását célzó munkálatokban.

Levéltári kutatási és sajtófeltárási eredmények Jászberényről

A továbbiakban a levéltári kutatások, illetve a sajtó feltárása során előkerült – és az intézményünkkel kapcsolatos – néhány, eddig még nem publikált, illetve kevésbé ismert érdekességre szeretnénk kitérni. Ezek közül az első az 1956-os forradalmat közvetlenül követő időszakkal kapcsolatos. Az MSZMP Jászberény Városi Ideiglenes Intéző Bizottságának 1957. február 8-i ülésén az 1956-os forradalom utáni helyzet értékelését tárgyalták. Ebben sok minden elhangzott a jászberényi eseményekkel kapcsolatban (Sebők, 2017a), de ebből is érdemes kiemelni az akkori Tanítóképző Intézet egyik diákjával kapcsolatos kirohanást. Ismeretes, hogy a Tanítóképző Intézet diáksága jelentős szerepet játszott az 1956-os jászberényi eseményekben. Sokan csatlakoztak például az 1956. október 27-i forradalmi megmozduláshoz, amelynek során a tömeg ledöntötte a város főterén álló szovjet emlékművet (Járomi, 1995). Azon a napon – az intézmény vezetőségének határozott tiltása ellenére – sok tanítóképzős diák is csatlakozott a forradalmi eseményekhez. A tanítóképzősök egyik vezéralakja Bándi Erzsébet volt, akit a kommunista vezetés később bűnbakként állított be, és lehetetlenített el. Az alábbi idézet az 1957. február 8-án lezajlott intézőbizottsági ülésen hangzott el, amikor Kapus Ferencné, a helyi kommunisták egyik vezetője – korábbi városi első titkár – egy hosszabb felszólalásában kitért a tanítóképzőre és Bándi Erzsébet személyére is. A sorok között kivehető, hogy milyen könnyen törtek pálcát akkoriban egyes személyek feje felett:

A héten tudomásunkra jutott, hogy a Tanítóképzőben megalakult a Diákszövetség 400 taggal és ennek a vezetője egy fasiszta tanítónak a lánya, Bándi Erzsébet, aki

még november hóban is olyan kijelentést tett a „Kossuth” rádióra, hogy még mindig vannak olyan aljasok, mocskosok, akik ezt a hazug rádiót hallgassák? (sic!) A forradalom ideje alatt pedig fegyverrel járkált az utcán. Az elmúlt eseményekről van már birtokunkban egynéhány jegyzőkönyv, amit az ellenforradalom tagjai készítettek, most az kellene, hogy az elnökség valamennyi tagja is leírná azt, amit azokban a napokban tapasztalt. Az ilyen Bándi Erzsébet-féle diákokat ki kell vágatni az iskolából, meg kell nekik mondani, hogy vegyék tudomásul, hogy a középiskola az nem kötelező. Az elmúlt években a párt vezetésében igen gyakori volt a jobboldali elhajlás, jelen esetben inkább legyünk baloldaliak. (MNL JNSZML XXXV. 4-1-6. ő. e.)

A forradalom idején a barikád másik oldalán állt a tanítóképző magyar–történelem szakos tanára, akinek ügyéből megyei szintű vita kerekedett a sajtóban is. Császtvai Istvánról van szó, aki a forradalom napjaiban elhagyta Jászberényt, egyben a tanítóképző tanári karát is, hogy aztán a forradalom leverése után visszatérhessen. Ezt követően azonban – ahogyan akkoriban fogalmaztak – különböző személyi jellegű ellentétek miatt ismét, immár végleg távozni kényszerült az intézményből. Az eltávozott Császtvait a korabeli sajtó szerint többen visszakövetelték volna a tanári karba. A forradalommal szimpatizáló és a kommunista berendezkedést ellenző jászberényiek és tanítóképzősök viszont örültek, hogy az erősen baloldali világnézetű tanár elhagyta a várost.

Császtvai István 1928-ban született Hódmezővásárhelyen. 1947 és 1952 között tanult Szegeden, ahol magyar–történelem szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett, majd 1951 és 1953 között már Jászberényben tanított a Mikszáth Kálmán Gimnázium tanáraként. 1953-ban került a Zirzen Janka Felsőfokú Tanítóképző Intézetbe, ahol a pártalapszervezet titkári funkcióját is betöltötte, miközben a városi pártbizottság tagja is volt. A tanítóképzőt a városi forradalmi események kezdetén, 1956. október 27-én hagyta el, és Makóra ment, ahol 1957 februárjáig általános iskolában tanított. 1957-ben visszatért Jászberénybe, ezen belül a tanítóképzőbe, ahol a KISZ tanácsadó tanára és a városi KISZ VB tagja lett. 1958-ban belépett a Munkásőrségbe is (MNL JNSZML XXXV. 64.f. 16.). A városi forradalmárok emlékezetében kifejezetten negatív figuraként maradt meg, aki ortodox nézetei miatt igen népszerűtlen volt a tanítóképzős diákság szemében (Járomi, 1995). 1957 februárjában – közvetlenül a Jászberénybe történő visszatérése előtt – a *Tiszavidék* című megyei napilapban három cikk is foglalkozott az ügyével. A róla szóló első írás 1957. február 19-én jelent meg „*Igazságot Császtvai Istvánnak*” címmel. Ebben arról írtak, hogy a nézetei miatt már 1956. október 23. előtt is érték támadások. Szekulity Péter írásából az is megtudható, hogy éjszaka a forradalmárok keresték fel lakását, és ezt követően távozott a városból, ahová átmenetileg még november elején

visszatért (Szekulity, 1957. febr. 19., 3. o.). Ezt követően a megyei lap 1957. február 22-i száma foglalkozott ismét Császtvaival „*Még egyszer a Császtvai ügyben*” címmel. Ebben F. Tóth Pál is határozottan kiállt mellette:

Bevallom megdöbbenett a Császtvai eset. Még az elmúlt év tavaszán jártam a jászberényi tanítóképzőben és akkor találkoztam vele először. A magyar és történelem tanára volt és mellesleg az iskola párttitkára. Sovány fiatalember, aki sokat buzgókodott azon, hogy a 6 párttagból és 7 tagjelöltből álló iskolai pártszervezetet élénk, segítő kis testületté tegye. Szeretettel beszéltek róla a tanulók és pedagógustársai egyaránt. [...] Később is találkoztunk még párszor. Gyakran írt cikkeket a megyei lapba és ebből haladó szellemű embert, a humanistát az irodalomért, a nevelés ügyéért, az ország gondjaiért felelősséget érző férfiút ismerhettünk meg a személyében. És nem holmi 'dogmást', mint ahogyan rosszakarói, amint hallom, igyekeztek róla elterjeszteni azokban a nehéz napokban. Én azt hiszem, semmi más 'bűne' nem lehetett, mint az, hogy kommunistának vallotta magát. (F. Tóth, 1957. febr. 22., 3. o.)

A harmadik róla szóló írás pedig 1957. február 28-án jelent meg „*Hozzászólás Császtvai István tanár ügyéhez*” címmel. Ebben egy tanítóképzős diák édesanyja állt ki mellette nyílt levélben. A kunhegyesi szülő azt kérte, hogy minél előbb szolgáltatassanak igazságot Császtvainak, „*mert olyan nincs sehol a világon, hogy néhány félrevezetett diák eltávolíthat az iskolából egy becsületes embert*” (Túri, 1957. febr. 28., 3. o.). Ezt követően a tanítóképző tanára visszatérhetett az intézménybe, de hamarosan – személyi ellentétek miatt – végleg távozni kényszerült onnan. Visszaemlékezések szerint az intézmény akkori igazgatójával, András Bélával került ellentétbe (Sebők, 2017b). A korabeli pártiratok ezt az alábbiakban fogalmazták meg: „*A tanítóképzőben különböző intrikák miatt személyi ellentétekbe keveredett, ezért áthelyezték a kisújszállási gimnáziumba*” (MNL JNSZML XXXV. 64.f. 16.). Ott sem maradt azonban sokáig, hiszen 1962-től már az MSZMP Szolnok Megyei Bizottságánál dolgozott, ahol eleinte a pártarchívum vezetője volt, később a megyei pártapparátusban töltött be különböző pozíciókat. 1966-ban filozófiából doktorált (MNL JNSZML XXXV. 64.f. 16.). Az előzőekből is látszik, milyen nagy mértékben változtatta meg egyes emberek életét az 1956-os forradalom, függetlenül attól, hogy a forradalmárok vagy a kommunisták oldalán álltak.

Az 1956-os események és következményeik tárgyalását követően utazzunk előre az időben több mint három évtizedet! Most a szocialista korszak legvégén, a rendszer-változás időszakában született újságcikket közlünk, amely Jászberény közelmúltjával és szorosan a főiskolával is kapcsolatos. Lassacsckán már a múlt homályába vész, hogy a tanítóképző mellett egykoron egy elhanyagolt tó helyezkedett el, ami az egykori téglagyári

agyag kitermelése következtében keletkezett mélyedés talaj- és csapadékvízzel való feltöltődése nyomán jött létre. Mivel a XX. század elejéig működő téglagyár az Elefánthy család tulajdonában volt, a létrejött tó az Elefánthy-tó nevet kapta. A tó igen hirtelen mélyült, medre pedig kiszámíthatatlan volt, ami több balesetet is okozott. Az 1970-es évek végére a környék teljesen elhanyagolttá vált, ezért a bányagödörből lett tómeder feltöltéséről döntöttek. A Jászberényi Tanítóképző Főiskola kertészeinek segítségével botanikus kertet, vagy ahogyan többen emlegették, arborétumot varázsoltak a közel egy hektáros területre. A rendszerváltozás idején Palla Lászlóné orosz–német szakos oktatónk publikált egy cikket az elhanyagolt tó környezetének rendbetételéről a *Hűtőgép* című újságban „*Botanikus kert a veszélyes tó helyén*” (1989) címmel.

Nem sokan tudják, hogy Jászberényben a rossz emlékű Elefánti-tó helyén ma egy szép kis botanikus kert zöldell. Rusvai György, a Tanítóképző Főiskola diplomás kertésze, a kellemes pihenőhely megálmodója szerény mosollyal tiltakozik. [...] A telepítést egy nehéz munkálat, a tereprendezés előzte meg. 1981-ben elkezdjük a volt Elefánti-tó gödrének rendbehozatalát. Búzlött a környék a posványos szeméttől. A kb. egy hektárnyi területről több tucat konténer szemetet kellett elszállítani. Új termőföldet nem kaptunk. Egyfelől ez nagyon drága lett volna, másfelől éppen az volt a legizgalmasabb kérdés, hogy a növények mennyiben képesek rendbehozni, rekultiválni az ember által tönkretett talajt. Akkoriban a természet károsodása helyrehozhatatlannak tűnt. [...] A szakértők úgy látták, hogy a süppedős, kavicsos talaj itt nem alkalmas építkezésre, így a parkosítás mellett döntöttek. A tereprendezéskor sokat jöttek segíteni a Gyakorló Iskolából és a főiskoláról is. Ezután kezdtük a park tervezését, majd az ültetést. Eleinte kettő, ma már négy kertész gondozza szeretettel a pihenőparkot. [...] Elsősorban az iskolák látogatásait várjuk. Szeretnénk segítséget nyújtani a növénytan oktatásához, a botanikai szakkörök munkájához. Szeretnénk elérni, hogy az idelátogató emberek ne csak örömet leljenek a természet szépségeiben, hanem maguk is törekedjenek a szép, egészséges környezet létrehozására, és annak megóvására. Ezért szívesen látunk minden érdeklődőt. (Palla, 1989, o. n.)

Palla Lászlóné cikkének megjelenése idején lett 30 éves a Jászberényi Tanítóképző Főiskola. Vagyis immár 30 éve nem középiskolai, hanem főiskolai szinten folyt a tanítók képzése a jászberényi intézményben. Ennek kapcsán született az itt közölt harmadik dokumentum, nevesül egy újságcikk Fábián Zoltán, a főiskola akkori főigazgatójának tollából, amely szintén a *Hűtőgép* című lapban jelent meg. A főigazgató soraiból képet kaphattak az olvasók az iskola rövid történetéről, működéséről, hétköznapijairól.

1959-ben alakult meg városunkban a felsőfokú Tanítóképző Intézet. Korábban önálló főiskolája sosem volt a városnak. Miért éppen a Jászság székhelyére települt az ország tíz ilyen intézményének egyike, amikor olyan nagymúltú tanítóképzők megszűntek, mint az egri, a miskolci, a pápai, a veszprémi, a kalocsai, stb.? Ebben szerepe volt a nagyon kedvező tárgyi feltételeknek (tágas telek, az ország egyik legszebb épülete stb.), a jó színvonalú munkának, valamint a kedvező regionális helyzetnek. S a város vállalásának, hogy lakásokat biztosít az idetelepülő oktatóknak, gyakorló iskolai pedagógusoknak. 30 év munkája bizonyítja, hogy érdemes volt megtartani itt a főiskolát. Hozzávetőleg 3 és fél ezer tanítói diplomát adtak ki itt (nappali és levelező tagozaton). Még azokban a mostoha években is, amikor országosan 6-8% képesítés nélkülit alkalmaztak az iskolák, városunkban és a Jászságban komolyabb tanítóhiány nem volt! A végzett hallgatóink jó propagandát csináltak városunknak. Többségük ma is tanít, még hozzá igényesen, kezdeményezőképpen. Jónéhányan azóta iskolavezetők, szaktanácsadók lettek, számosan pedig közművelődési intézményekben, az államigazgatásban, az ifjúsági mozgalomban dolgoznak. [...] Gyakran elhangzó kívánság, hogy az itt működő főiskola intenzívebben kapcsolódjék be a város életébe, lehessen érezni Jászberényben a főiskola létét. Érthető igény ez. Természetes, hogy elsősorban a szakmai jellegű programokban veszünk részt: ilyen az óvodai, általános iskolai munka segítése, a város gyermek- és ifjúságvédelmi munkájának segítése, városi művészeti csoportok munkájának segítése, közművelődési akciókban való kezdeményező részvétel stb. 30 év alatt valamelyik főiskolai vezető mindig tagja volt városunk tanácsának, s közreműködött közérdekű feladatok megoldásában. (Fábián, 1989, 4. o.)

Összegzés

Összefoglalásként elmondható, hogy a várostörténeti kutatásoknak immár hagyománya van az Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campusán. Ezt nem csak korábbi és jelenlegi oktatóink részvétele bizonyítja a Jászberény város történetének feltárását célzó munkálatokban. Alátámasztja például az is, hogy 2018 és 2019 áprilisában is intézményünk adott helyet és rendezte meg a hagyományos, a Város Napja rendezvénysorozat keretében minden esztendőben megvalósuló várostörténeti vetélkedőt, amelyen középiskolások mérhetik össze tudásukat. A fenti példák, a közölt levéltári dokumentumok és a helyi sajtóban megjelent írások talán bizonyítják, hogy a várostörténeti kutatások során sok eddig nem ismert vagy már-már a feledés homályába vesző intézménytörténeti adalék is feltárható, megismerhető. Hiszen a korábbi tanítóképző,

majd főiskola, mai nevén az Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campusa immár több mint egy évszázada szerves részét képezi Jászberény életének.

Felhasznált irodalom

- Fábián Zoltán (1989): 30 éves a főiskola. *Hűtőgép*, augusztus, 4. o.
- F. Tóth Pál (1957): Még egyszer a Császtvai ügyben. *Tiszavidék*, február 22., 3.
- Járomi József (1995): *Vihar a városban. A forradalom és szabadságharc napjai Jászberényben 1956-ban*. Politikai Foglyok Országos Szövetsége és az 56-os Szövetség Jászberényi Szervezete, Jászberény.
- Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára, MNL JNSZML XXXV. 4-1-6. ő. e.
- Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára, MNL JNSZML XXXV. 64. f. 16.
- Nagy József – Tóth János (1970): Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig. Jászberény Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága, Jászberény.
- Palla Lászlóné (1989): Botanikus kert a veszélyes tó helyén. *Hűtőgép*, július, o. n.
- Pethő László főszerk. (2014): Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. Jászsági Évkönyv Alapítvány, Jászberény.
- Pethő László főszerk. (2015): Jászberény története a reformkortól a harmincas évekig. Jászsági Évkönyv alapítvány, Jászberény.
- Pethő László főszerk. (2017): Jászberény története a harmincas évektől az ezredfordulóig. Jászsági Évkönyv Alapítvány, Jászberény.
- Sebők Balázs (2017a): Az újrakezdés nehézségei Jászberényben (1957–1959). *Jászsági Évkönyv* 102–111.
- Sebők, Balázs (2017b): Telek Béla nyugalmazott főiskolai adjunktussal készített interjú. Jászberény, 2017. március 2. (A szerző tulajdonában)
- Sebők, Balázs (2017c): Nagy József nyugalmazott főiskolai tanárral készített interjú. Jászberény, 2017. szeptember 14. (A szerző tulajdonában)
- Szekulity Péter (1957): Igazságot Császtvai Istvánnak. *Tiszavidék*, február 19., 3.
- Túri Sándorné (1957): Hozzászólás Császtvai István tanár ügyéhez. *Tiszavidék*, február 28., 3.